

УДК 316.42:338.124.4

С. М. Гріневська,

кандидат економічних наук,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ЕКОНОМІКА ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

Постановка проблеми. Сьогодні виняткового значення набуває реалізація соціального чинника економіки в умовах кризи і військових дій, коли погіршення ситуації не тільки не дозволяє підвищувати добробут населення, але й призводить до певного зниження життєвих стандартів [4]. Підписана Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] підтвердила європейський вибір нашої держави. Сьогодні Україна активно працює над імплементацією окремих соціально спрямованих актів законодавства ЄС [2]. При цьому, з боку ЄС є також наміри щодо співробітництва з Україною по соціальним питанням, зокрема Європейським економічним і соціальним комітетом, президент якого визначив своїм пріоритетним завданням розширення саме соціального діалогу у відносинах з Україною, що є «якісно новим і перспективним напрямом взаємодії» [3]. Європейський економічний і соціальний комітет є консультативним органом ЄС, ціллю роботи якого є підготовка рекомендацій Європейському парламенту, Раді ЄС та Європейській комісії для розвитку соціального діалогу як в країнах ЄС так і з іншими країнами.

Аналіз останніх досліджень. В економічно розвинених країнах соціальні видатки розглядаються не як непродуктивні витрати, а як інвестиції у нинішню та майбутню соціально-економічну стабільність. Фінансова складова соціальної політики, яка включає фінансове забезпечення соціальних виплат сьогодні розглядаються у міжнародній практиці як обов'язкова умова повноцінного існування і розвитку суспільно-економічної системи. Актуальність цих проблем підтверджують такі науковці та фахівці з економіки як Ч. Кіндлбергер (*Charles P. Kindleberger*) [5], Р. Манделл (*R. Mundell*) [6], К. Рейнхарт (*C. M. Reinhart*) [7], С. Фішер (*S. Fischer*) [8], М. Фрідмен (*M. Friedman*) [9], О. Василик [10], В. Геєць [11], Е. Лібанова [12], Ю. Пасічник [13], Ю. Пахомов [14].

Виклад основного змісту дослідження. Європейська інтеграція України вимагає дій нашої держави у напрямі її відповідності нормам і стандартам Європейського союзу (ЄС). Соціальні стандарти ЄС в основному відображено в Європейській соціальній хартії [15], яка визначає чіткий набір інструментів, механізмів і, головне, кінцеву мету державної соціальної політики. Соціальні стандарти, які представлені в основі Хартії, дозволяють попереджувати соціальні проблеми за допомогою аналізу статистич-

них і нормативних документів. Послідовна ратифікація всіх її положень дозволить повною мірою використовувати узагальнений досвід європейських держав, а також закріпить на законодавчому рівні завдання досягнення соціального розвитку – основи соціальної стабільності і стійкого економічного зростання. Україна в 1999 р. підписала (*Member States Signatures Ukraine – 07/05/1999*) [16] і у 2006 р. ратифікувала (*Ratifications Ukraine – 21/12/2006*) [17] положення Європейської соціальної хартії. у 2008 р. було проведено Парламентські слухання про хід виконання в Україні Європейської Соціальної хартії (переглянутої). Але, за оцінками фахівців, умов Європейської Соціальної хартії (переглянутої) Україна, яка приєдналася до неї, дотримується лише на 25% [18], хоча ратифікація її – є виконанням європейських зобов'язань України, та підтвердженням прихильності принципам і нормам європейського права в соціальній сфері. Положення хартії мають цінність як джерело європейського права, оскільки орієнтуються на стандарти Ради Європи та враховують рівень соціально-економічного розвитку європейських країн. Європейська інтеграція України потребує прискореного розвитку економіки та значного підвищення рівня життя населення. Лише за таких умов можна очікувати досягнення необхідних соціальних стандартів.

Соціальні стандарти України, зокрема, розмір прожиткового мінімуму, на основі якого визначались стандарти у сфері доходів населення, у 2015 р. не змінився і був на рівні, нижчому від його *реального* значення. За даними Держкомстату України, фактичний розмір прожиткового мінімуму з першого січня 2015 р. залишається на рівні минулого року і становить 1176 грн. Лише з 1 грудня він збільшиться на 13% – до 1330 грн. [19]. За даними Міністерства фінансів України [20] мінімальну заробітну плату у 2016 р. пропонується встановити у розмірах з 1 січня – 1378 грн, з 1 грудня – 1543 грн. При цьому зазначається, що прогностичний розмір прожиткового мінімуму на 2016 р. розрахований з урахуванням прогностичної інфляції на 2016 р. (12%), визначеної урядовою постановою від 5 серпня 2015 р. "Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макроекономічних і соціального розвитку України на 2017-2019 роки" і становитиме в середньому на одну особу з 1 січня 2016 року 1330 грн, з 1 грудня – 1490 грн.

На сьогодні порушується ряд статей Закону України «Про прожитковий мінімум» [21]. Зокрема ст. 2 закону встановлює, що «прожитковий мінімум застосовується для оцінки рівня життя, що є основою для соціальної політики держави, встановлення розміру мінімальної зарплати і пенсії, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, стипендій та інших соціальних виплат». За даними Міністерства соціальної політики України, відповідно до ст. 5 Закону України «Про прожитковий мінімум», повідомлено, що *фактичний* розмір прожиткового мінімуму в цінах червня 2015 р. в Україні складає 2466 грн. А мінімальна зарплата та пенсія є майже удвічі меншими – 1218 і 949 грн відповідно. Таким чином, офіційна величина прожиткового мінімуму в середньому на одну особу, встановлена ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 р.», занижена порівняно з фактичним розміром прожиткового мінімуму. Такий стан незабезпечення соціальних гарантій громадян України спричинює до протестних дій населення та активізації громадянських правозахисників по розслідуванню та попередженню порушень прав людини в Україні [22], з вимогами провести перегляд складових прожиткового мінімуму та встановити його на достатньому рівні у відповідності із законом [23, 24].

Проблема щодо обґрунтованого перерахування прожиткового мінімуму відповідно до українських реалій і цін, який в Україні не переглядався з 2000 р., є вкрай актуальною. Певна річ, з огляду на складну теперішню ситуацію, важко забезпечувати виплати, навіть цих мінімальних зарплат і пенсій [25], хоча у грудні 2015 р. планувалося збільшення прожиткового мінімуму на 13%. Планом діяльності Міністерства соціальної політики на 2015 р. визначено розроблення та затвердження державних стандартів соціальних послуг, у тому числі кризового та екстреного втручання [26]. Але у Міністерстві соціальної політики України зазначили, що для того, щоб «провести індексацію і підвищити прожитковий мінімум хоч би на декілька десятків гривень, необхідні мільярди. Борги по виграних судах пільговикам за минулі періоди погашені не будуть. Розраховуємо на детінізацію ринку праці, зокрема за рахунок зниження єдиного соціального внеску» [27]. Але Президент України П. Порошенко відзначив важливість підвищення соціальних стандартів і вважає «за необхідне провести індексацію заробітної плати та пенсій до кінця 2015 р., не допустити падіння рівня життя людей» [28].

Мінімальна зарплата в Україні з першого січня 2015 р. становила 1218 грн, а з першого грудня – 1378 грн [19]. І хоча з 2009 р. мінімальна заробітна плата в Україні стала більше від прожиткового мінімуму (до 2008 р. вона була 80-85% від ПМ, що становило приблизно 70-80 євро, замість 180 євро на той час), вона все одно не виконує свої соціальні функції, і є меншою (52,5 євро) [29] від самої низької мінімальної заробітної плати в ЄС, яку зафіксовано у 2015 р. на рівні 184 євро [30] в Болгарії.

За даними статистичної служби ЄС опубліковано звіт про найвищу та нижчу мінімальну зарплату в ЄС на 2015 р. [30]. Згідно з даними, найвища в ЄС мінімальна зарплата зафіксована у Люксембурзі – 1923 євро, а найнижча в Болгарії – 184 євро. Виходячи з цих даних, розрив є більш ніж у десять разів. Мінімальна зарплата затверджена в 22 країнах Євросоюзу, Естонія – 390 євро. Мінімальна зарплата перевищила 1000 євро в місяць в Великобританії – 1379 євро, Франції – 1458, Ірландії – 1462, Німеччині – 1473, Бельгії і Нідерландах – по 1502, в Люксембурзі – 1923 євро. Державна мінімальна зарплата в США на 2015 р. складала 1035 євро. Мінімальна зарплата менше 500 євро в місяць була: в Болгарії – 184 євро, Румунія – 218, Литві – 300, Чехії – 332, Латвії – 360, Словаччині – 380, Естонії – 390, Хорватії – 396, в Польщі – 410 євро. Як відомо, 7 з 27 країн Євросоюзу взагалі не мають фіксованої мінімальної заробітної платні (Фінляндія, Швеція, Данія, Австрія, Німеччина, Італія та Кіпр), права робітників там захищають профспілки в кожній сфері діяльності або інші структури. На основі принципів Європейської соціальної хартії та за рекомендаціями Міжнародної організації праці [31] оптимальний рівень мінімальної заробітної плати має бути на рівні 2,5 прожиткових мінімумів. В Україні на 2015 р. ПМ визначено у розмірі 1176/1330 грн. Мінімальна заробітна плата на 2015 р. визначена у розмірі 1218/1378 грн, що не відповідає вимогам ЄС, і є меншою у 2,4 раза, і це з урахуванням неперерахованого ПМ з 2000 р.

ЄС намагається фінансово допомогти у 2015-2016 рр. українській владі при здійсненні важливих реформ у шести ключових сферах, серед яких зазначена і соціальна безпека [32]. Але Україна має робити дієві управлінські кроки та зробити вибір своєї європейської моделі розвитку, зі своїми шляхами та механізмами розвитку. Адже успішність інтеграції в економічну зону ЄС залежить не тільки від бажання влади, але і від її конкретних кроків і дій, які повинні передбачати жорстку реструктуризацію економіки під вимоги європейського розподілу праці. Жорсткі реформи, у зв'язку з підписаними фінансовими зобов'язаннями з МВФ означають тривалий період економічних погоджувальних, що призведе до падіння рівня життя навіть порівняно з теперішнім дуже низьким рівнем, через зростання тарифів і податків, падіння промислового виробництва, затримки і припинення збільшення зарплат, безробіття. Як слідство, потрібно виявити соціальні ризики та визначити превентивні заходи щодо їх недопущення, або зменшення гостроти соціальної небезпеки. В Україні подальші процеси в національній економіці повинні отримати пріоритетну соціальну орієнтацію. Це у різній мірі притаманно всім розвинутим державам, але особливо важливим є для тих з них, хто зазнав значних втрат унаслідок воєнних дій. Загальний механізм вирішення цієї проблеми можна запозичити з досвіду розвинених країн і членів Європейського Союзу [4].

Таким чином, з огляду на вимоги Європейського Союзу, що враховує надбання Європейської соціальної хартії та реальний нестабільний стан України, яка знаходиться в умовах гострої соціально-економічної кризи з діючим воєнним чинником, можна зробити такі висновки та рекомендації:

– для достовірного обчислення реального стану життя населення України з метою забезпечення його гідного рівня, має бути перераховано розмір прожиткового мінімуму, на основі якого визначаються стандарти у сфері доходів населення. На даний час ПМ зафіксовано на рівні, нижчому від його *реального* значення;

– основним завданням соціальної політики України на найближчу перспективу є зменшення бідності та значне підвищення доходів громадян. При цьому критерії бідності мають бути засновані не на розмірі прожиткового мінімуму, а на прийнятних у розвинених країнах сучасних стандартах і нормах рівня життя населення;

– формування системи державних соціальних стандартів має здійснюватися на базі таких принципів, як: цільове, адресне і поетапне впровадження механізмів нормативного методу (на одну особу) фінансування галузей соціальної сфери з бюджетів всіх рівнів і державних позабюджетних фондів з урахуванням соціально-економічного стану в країні, регіональних чинників і умов; закріплення доходів і витрат на соціальні потреби по рівнях бюджетної системи держави; неодмінне інформування населення через засоби масової інформації про розробку та зміну державних соціальних стандартів;

– з метою збільшення впливовості таких стандартних показників як мінімальна заробітна плата та мінімальна пенсія, вилучити із законодавства всі положення про розмір забезпечення прожиткового мінімуму й обмежити право уряду використовувати цей інструмент при підготовці державного бюджету та при практичному застосуванні цього розрахункового показника при визначенні розмірів соціальної допомоги;

– на даний час в Україні стандарти Європи, не мають можливості бути здійсненими, зокрема ті, які стосуються підвищення рівня життя громадян, і рівня оплати праці, що вимагатиме значних додаткових витрат з державного бюджету, що не є можливим через воєнні дії, політичні, економічні, соціальні причини. Хоча в перспективі, запровадження соціальних стандартів Європейського Союзу сприятимуть вирівнюванню бюджетів всіх рівнів, що скоротить диференціацію між регіонами України.

Країни ЄС зобов'язалися забезпечувати своєму населенню гідне життя. Значну частину прав людини, закріплених в Європейській соціальній хартії прописано і в українському законодавстві, проте в нашій країні існують значні соціально-економічні проблеми, які не сприяють їх впровадженню. Хоча прийняття соціальних стандартів якості життя на законодавчому рівні допоможе втілити в життя положення Конституції України, багато з яких фактично

не виконується. Європейська соціальна хартія має на увазі зобов'язання не лише юридичного, але і фактичного порядку. Тобто рівень розвитку економіки держави повинен дозволяти йому виконувати ці зобов'язання. Україна поки що не готова до виконання положень Європейської соціальної хартії, оскільки рівень розвитку української економіки, ще недостатньо адекватний європейському рівню. Слід зазначити, що співпраця України в рамках Європейського Союзу дозволить не лише істотно розширити соціально-економічні права та стандарти, які гарантовані Україною, але і стимулюватиме пошук максимальної соціальної забезпеченості людини.

Література

1. **Савельєв Є. В.** Пріоритети у реформуванні української економіки / Є. В. Савельєв, В. Є. Куриляк // Економіка України. – 2015. – №5 (634). – С. 79-89.
2. **Угода** про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 05.11.2014. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247573301&cat_id=244274130.
3. **Про схвалення** розроблених Міністерством соціальної політики планів імплементації деяких актів законодавства ЄС. Кабінет міністрів України: Розпорядження від 21 січня 2015 р. № 34-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/34-2015-p>.
4. **All Rights Reserved** Powered by WordPress & Atahualpa. Европейский экономический и социальный Комитет хочет расширить диалог с Украиной [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euplus.info/новости/Евросоюза.Copyright/2015/ЕС-плюс>.
5. **Kindleberger C. P.** and Manias R Z. Aliber / Panics and Crashes: A History of Financial Crises. – Publisher: 6th Edition, Revised Edition. – 2011. – 368 p.
6. **Mundell R.** Tax Cuts Solve Economic Crisis. [Electronic resource]. – Mode of access: www.politicalnews.com/s/spip.php?article106.
7. **Reinhart** Carmen M. and Rogoff Kenneth S. This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly. – Princeton University Press. – 1st Edition. – 2009. – 512 p.
8. **Интервью** со Стэнли Фишером // О чём думают экономисты. Беседы с нобелевскими лауреатами / под ред. П. Самуэльсона и У. Барнетта. – М.: Юнайтед Пресс, 2009. – С. 317-335.
9. **Friedman M.** Capitalism and Freedom. –Chicago: The University of Chicago Press, 1962. – 560 с.
10. **Василик О.Д.** Фінансова наука / О.Д.Василик // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 3-10.
11. **Геєць В.М.** Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально-орієнтованої економіки в Україні / В.М. Геєць // Економіка України. – 2000. – №2. – С. 4-12.
12. **Лібанова Е.** Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – №1 (17). – С. 5-22.
13. **Пасічник Ю.В.** Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: моногр./ Ю.В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд». – 2005. – 642 с.
14. **Пахомов Ю.** Ми-

ровой финансовый кризис: цивилизационные истоки / Ю. Пахомов, С. Пахомов// Экономист. – М., 2009. – № 2. – С. 37-42. 15. **Member States of the Council of Europe and the European Social Charter** [Electronic resource]. – Mode of access: //www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/Overview_en. 16. **Member States Signatures Ukraine**. 07/05/1999. Європейська соціальна хартія (Переглянута).ETS N 163.(укр/рос). Страсбург, 3 травня 1996 р. // Сайт «Законодавство: система Гарант». 17. **Ratifications Ukraine** // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 418. 18. **Европейську** соціальну хартію Україна виконує тільки на четверть [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ru.golos.ua/politika/13_06_10_evropey skuyu_sotsialnuyu_hartiuyu_ukraina_vyipolnyaet_tolko_na_chetvert_rav.Golos.ua. 2013. 19. **Про державний** бюджет на 2015 рік: Закон України від 29.12.2014 р. №80-VIII // Голос України». – 2014. – 31 груд. 20. **Мінфін** назвав мінімальну зарплату і прожитковий мінімум в 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.com.ua/2015/08/14/8210308/. 21. **Про прожитковий** мінімум: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 348. – (Із змінами, внесеними Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 6-7. – Ст. 80. 22. **Потрібна** "ревізія" споживчого кошику, щоб громадяни відчували себе людьми [Електронний ресурс] / С. Батрин // Дзеркало тижня Україна (6.04.2015). – Режим доступу: //www.gazeta.dt.ua/authors/stanislaw-batrin. 23. **На Кабінет** міністрів України подали позов до суду за прожитковий мінімум [Електронний ресурс]// Дзеркало тижня. Україна. (3.08.2015). – Режим доступу: //www.ZN.UA://dECONOMICS/na-kabmin-podali-do-suduzaprozhitkoviy-minimum-169009. 24. **В Раде** потребують підвищення мінімальної зарплати і пенсії до рівня прожиточного мінімуму (24.07.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //www.unian.net/politics/1104517-v-rade-trebuyut-povysheniya-minimalnoy-zarplatyi-i-pensii-do-urovnya-projitochnogo-minimuma.html. 25. **Завдання** уряду – якнайшвидше провести реформи, запустити економіку і дати можливість людям працювати. На запитання «Голосу України» відповідає Міністр соціальної політики П. Розенко [Електронний ресурс] // Голос України. – 2015. – 01 серп. (№ 138). – Режим доступу: //www.golos.com.ua/article/255043. 26. **План** діяльності Міністерства соціальної політики на 2015 р.: Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 27.03.2015 р. № 341. 27. **Уровень** жизни-2015. В чем источник дефицита. Министр социальной политики Украины. П Розенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //www.reporter.vesti-ukr.com/art/y2014/n46/11802-uroven-zhizni—2015.html. 28. **Порошенко** надеется на повышение зарплат и пенсий до конца 2015 г. (25.07.2015) [Електронний ресурс]. – Режим до-

ступу: //www.economics.unian.net/finance/1104914-poroshenko-nadeetsya-na-povyshenie-zarplat-i-pensiy-do-kontsa-2015-goda.html. 29. **Финансовый** портал. Минфин Украины (4.08.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.minfin.com.ua/currency/converter/. 30. **Евростат**: разрыв в минимальной и максимальной оплате труда в ЕС достигает 10 раз. Данные на 2015 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //www.baltnews.ee/economy/20150227/1013630900.html. 31. **Конвенция** МОТ (№117) об основных целях и нормах социальной политики [Електронний ресурс] // Конвенции и рекомендации Международной Организации Труда. В 2 т. Международное бюро труда. Женева, 1991. – Режим доступуwww.zakonbase.ru/content/base/46262/. 32. **Еврокомиссия** выделила макрофинансовой помощи Украине на сумму в 600 млн. евро. Брюссель.Пресс-служба Еврокомиссии. ЕС-плюс Новости Евросоюза (28.07.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.euplus.info.

Гриневська С. М. Економіка державних соціальних стандартів

У статті проаналізовано стан незабезпечення соціальних гарантій громадян України. Визначено особливості формування системи державних соціальних стандартів в Україні та країнах ЄС. Запропоновано рекомендації щодо розширення соціально-економічних прав та державних соціальних стандартів в сучасних кризових умовах.

Ключові слова: економіка соціальна, соціальні норми, соціальні стандарти, євроінтеграція України.

Гриневская С. Н. Экономика государственных социальных стандартов

В статье проанализировано состояние обеспечения социальных гарантий граждан Украины. Определены особенности формирования системы государственных социальных стандартов в Украине и странах ЕС. Предложены рекомендации по расширению социально-экономических прав и государственных социальных стандартов для населения в современных кризисных условиях.

Ключевые слова: социальная экономика, социальные нормы, социальные стандарты, евроинтеграция Украины.

Grinevskaya S. Economy State Social Standards

The condition of non-provision of social guarantees to the citizens of Ukraine is analyzed. Peculiarities of forming of the system of state social standards in Ukraine and EU countries are defined. Recommendations concerning social factor of economic transformations in current crisis conditions are proposed.

Keywords: social economy, social norms, social standards, eurointegration of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 29.02.2016

Прийнято до друку 27.04.2016